

GUILLAUME APOLLINAIRE ȘI PLEDOARIA „SPIRITULUI NOU” ÎN LITERATURĂ: O RECAPITULARE

Ivan PILCHIN,
magistru în filologie,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău

Abstract

Starting from the essay by G. Apollinaire „The new spirit and poets” this article seeks to follow an algorithm of affirmation and fixing of a new aesthetic, the transition to a new poetic consciousness. It also refers to the poetic texts by G. Apollinaire that present a decisive moment which opens a new era and impose the necessity of a „new human” according to it. G. Apollinaire argues for a new poetic spirit which is, in essence, „the spirit of the age in which we live”, an age „full of surprising things”. He argues for a „new realism”, the authenticity and credibility of poetic representations, their simplicity, and their ability to surprise.

Keywords: French art avant-garde, new spirit, transition in literature.

Guillaume Apollinaire (1880-1918) făcea parte din „generația de tranziție” [1, p. 157], „nenorocita generație care, cum spunea el, s-a așezat între două scaune” [2, p. 33]. Fiind formată în atmosfera spirituală a unei epoci considerate în decădere, în amurg, ajunse la un oarecare sfârșit („fin de siècle”), această generație a pășit în altă epocă, participând la procese artistice și evenimente politice hotărâtoare de la începutul secolului XX.

„Lungul” secol al XIX-lea a fost, în esența sa, determinat de Marea Revoluție Franceză și consecințele acesteia. În context, relevante par cuvintele lui J.W. Goethe (1749-1832), rostite în urma victoriei armatei franceze asupra celei prusace în bătălia de

lângă Valmy pe 20 septembrie 1792: „Oare nu începe din această zi și din acest loc o nouă eră în istoria universală?” [3, p. 19] Sfârșitul „erei revoluției” (1789-1848), „erei capitalului” (1848-1875) și al „erei imperiului” (1875-1914) [4] este marcat de începutul Primului Război Mondial sau, conform altor păreri, de revoluția bolșevică din 1917 [5, p. 7]. De aici încolo începe „scurtul” secol al XX-lea, încheiat și el „odată cu prăbușirea blocului de dominație sovietică și căderea zidului Berlinului, în toamna lui 1989” [5, p. 7], marcând astfel încheierea unei etape, un „sfârșit al istoriei” (F. Fukuyama) contemporane și începutul fazei „postistorice”.

Caracterul inevitabil al unui sfârșit istoric și începutul unei perioade noi a fost intuit și exprimat, cu o ușoară notă apocaliptică, în poezia lui Guillaume Apollinaire și în creația unor colegi de-și săi de generație. Remarcabil și, probabil, deloc întâmplător este faptul că primul vers din poezia *Zonă* – „una de program în creația lui Apollinaire și în toată poezia din secolul XX” [6, p. 253] – care deschide volumul *Alcooluri* (1913) este: „În cele din urmă de această lume veche obosit ești” (traducere de Ion Caraion) [7, p. 25]. Evident, aceste cuvinte se află în directă relație cu ultimul vers al poeziei *Vendémiaire* care încheie volumul menționat: „Iar stelele păleau pe cer și-abia se zămislea lumina” (traducere de Mihai Beniuc) [7, p. 132].

Începutul epocii noi, marcat de Primul Război Mondial, este surprins de G. Apollinaire și în poezia *Automobilul mic* din

volumul *Caligrame. Poezii de pace și război, 1913-1916* (1918), scrisă în urma unei călătorii de serviciu în vara anului 1914, când poetul împreună cu pictorul André Rouveyre (1879-1962) au vizitat localitatea Deauville. Surprinzătoarea întoarcere este descrisă în următoarele versuri astfel: „În anul o mie nouă sute paisprezece, / Treizeci și unu august, seara, / Într-un automobil mic a lui Rouveyre, / Am ieșit din Deauville. / Am fost trei împreună cu șoferul. / Întregii epoci noi am zis „adio”. / Giganții înfuriați se înălțau deasupra Europei, / Vulturii, în așteptarea soarelui, își părăseau cuiburile, / Peștii mânioși se ridicau din bezne, / Popoarele veneau unul spre altul, pentru a se cunoaște până la capăt, / Morții tresăreau din frică în ale lor case întunecoase. / [...] Și eu simțeam: în inima mea oamenii noi și sprinteni / Zidesc un univers nou și regulează mișcarea ei... / [...] Și atunci când, în sfârșit, am ajuns la Fontainebleau, la amiază / Și Parisul / Ne-a întâmpinat cu ordinul de mobilizare, / Noi ambii, eu și tovarășul meu, am înțeles / Că automobilul ne-a adus în altă epocă, / În Veacul Nou. / Și că noi, chiar fiind maturi, / Chiar acum ne-am născut din nou” [traducerea ne aparține, după: 8, p. 119-122].

G. Apollinaire intuia prăbușirea lumii vechi, pe care el o numea „o casă de morți” [6, p. 253] (vezi poezia cu același titlu din volumul *Alcooluri*) (aici, în spiritul epocii, relevant devine și titlul romanului *Casa Buddenbrook. Prăbușirea unei familii* (1901) de Thomas Mann). Poetul a fost convins de faptul că „schimbarea la față a lumii” va sta doar în puterile unui poet vizionar [6, p. 253], unui nou Orfeu: „Iată universul îl înnoiesc, luând din nou prin asalt Bastilii. / (Doar acei îl înnoiesc, ale căror aspirații sunt mai aproape de poezie)” (*Versuri, declamate în ziua de căsătorie a lui Andre Salmon*) [traducerea ne aparține, după: 8, p. 55].

Până la începutul Primului Război Mondial, G. Apollinaire s-a afirmat ca un li-

der al avangardei literar-artistică din Paris, pe care a propagat-o, scriind despre principalii reprezentanți ai literaturii și artei plastice ale momentului. Tendința premodernistă de înnoire a poeziei franceze, anticipată de Charles Baudelaire (1821-1867) și marcată de creația lui Paul Verlaine, Arthur Rimbaud ș.a., și-a găsit în G. Apollinaire cel mai înflăcărat adept de la începutul secolului XX. La fel, ca și pentru avangardismul artistic, el va deveni un punct de referință pentru avangardismul poetic, reprezentat prin poezia futuristă, dadaistă și suprarealistă. Acest fapt demonstrează multiplele contacte personale și referințele indirecte la creația lui G. Apollinaire a liderilor grupărilor poetice avangardiste. Inovațiile poetice ale lui G. Apollinaire, la nivel de conținut (teme noi și mijloace noi de expresie) și formă (respingerea punctuației, invenția noțiunii de „suprrealism”) au fost preluate de generațiile următoare de poeți, au deschis mai multe direcții în evoluția ulterioară a poeziei franceze.

Pledoaria lui G. Apollinaire pentru un „spirit nou” în literatură este o constantă a preocupărilor sale estetice și teoretico-literare. Astfel, în 1908, în cadrul unei lecții publice intitulate *Noua falangă poetică*, el expune programul unui „nou lirism umanist” [6, p. 253]. Mai pronunțat, programul unui „spirit nou” în poezie se regăsește în textul său teoretic *Spiritul nou și poezii* (*L'Esprit nouveau et les poètes*) (1918). G. Apollinaire utilizează pentru prima dată expresia „spiritul nou” („l'esprit nouveau”) în textul programului pentru baletul *Parada* de Jean Cocteau (1889-1963), care a fost prezentat la Paris pe 18 mai 1917 (muzica pentru acest balet a fost realizată de Erik Satie, iar decorul – de Pablo Picasso) [9, p. 135]. Spre sfârșitul anului 1917, într-o prefață la opera poetică a lui Charles Baudelaire, G. Apollinaire îl numește pe cel din urmă drept un premergător al „spiritului nou” și își alege această expresie pentru un eseu progra-

matic cu care își va încheia opera poetică și teoretică pentru anul 1917 [9, p. 137].

Textul eseului *Spiritul nou și poezii* a fost citit de G. Apollinaire pe 26 noiembrie 1917 în „Théâtre du Vieux-Colombier” în fața unui numeros public și în fața poezilor, ai căror poezii au fost declamate. G. Apollinaire a expus atunci ideile-cheie ale „spiritului nou”, negând excentricitățile futurismului și promovând inventivitatea pură, și a încheiat discursul cu promisiunea unui alt text despre tehnici de creație și tendințele „spiritului nou”, text pe care nu-l va mai scrie niciodată [9, p. 137]. În formă revizuită de autor, eseu *Spiritul nou și poezii* a fost publicat postum în revista *Mercure* (XII, 1918) la care poetul a colaborat în mod regulat.

Apărut ca un testament al autorului, textul eseului *Spiritul nou și poezii* a devenit un document important pentru întreaga poezie franceză modernă. Acest text teoretic, „prin categorii fundamentale pe care le prezintă, prin eterogenitatea vocabularului și a structurii, prin elipse și contradicții generale, poate fi considerat reprezentativ pentru toate lucrările estetice ale lui Apollinaire”, poezia și „spiritul nou” fiind descrise aici „ca niște categorii ontologice și nu, pur și simplu, estetice” [11, p. 811].

Pledoaria lui G. Apollinaire pentru „spiritul nou” în literatură (care, de fapt, nu e atât de nou, recunoaște G. Apollinaire, ci este conștientizat în condiții noi) este, în fond, o pledoarie în favoarea poeziei franceze moderniste, întâietatea căreia pe plan universal („Din câte cunoaștem, nu există în zilele noastre alți poeți decât cei de limbă franceză.” „Francezii aduc poezie tuturor popoarelor”) se explică prin existența la francezi a unei „discipline mintale”, ce facilitează înțelegerea vieții, a artei și a literaturii. Totodată, „spiritul nou” este chemat oarecum să concilieze / să echilibreze / să revalorifice avantajele tradiției clasice (bunul-simț, spiritul critic, senti-

mentul ordinii și al datoriei, perspectiva complexă asupra lumii și asupra omului, fără a recurge la o simplă mimare a modelelor), dar și a celei romantice (curiozitatea, care motivează căutarea materialului literar în diferite sfere; în același timp, contestarea romantismului titanic în varianta wagneriană, dar și a rousseauismului bucolic). Căutarea și revelarea adevărului, experimentele formale, libertatea absolută („poezii astăzi se obișnuiesc cu această libertate absolută”, totodată „spiritul nou” e potrivit confuziei), abordarea sintetică și sincretică a materialului artistic reprezintă instrumentarul „spiritului nou”. Finalitatea căutărilor și experimentelor este „un nou realism”, autenticitatea și verosimilitatea reprezentărilor, simplitatea lor și totodată capacitatea lor de a surprinde / a uimi / a mira: „Spiritul nou este înrădăcinat în mirare. Acesta este cel mai viu, cel mai proaspăt element al său”, care îl diferă „de toate mișcările artistice și literare anterioare”.

Un alt moment dezbătut de G. Apollinaire în eseu său este problema privind natura poeziei în contextul istoric și spiritual nou: „Spiritul nou este spiritul acelei epoci în care trăim. Al unei epoci pline de lucruri surprinzătoare. Poeții încearcă să stăpânească clarviziunea, acea iapă turbată, pe care ei niciodată nu au știut s-o împlânzească.” În plus, ei „tind să mecanizeze poezia, exact așa cum toată lumea este mecanizată” [11, p. 62]. Originalitatea („*Oare nu este nimic nou sub soare?* Acest lucru încă trebuie verificat”), inventivitatea, vizionarismul, căutările noului (echivalat cu frumosul) apropie poezia de alte domenii: „drept poet trebuie să-l numim doar pe acel care inventează, pe acela care creează – fiindcă omul, în general, este capabil pentru creație. [...] Poet poți fi în orice domeniu: e de ajuns să ai curaj și să încerci să faci descoperiri”, poeții moderni fiind, în primul rând, „poeți ai unui adevăr mereu în schimbare”.

„Spiritul nou” este, astfel, potrivit estetismului canoanelor, oricărui snobism și excentricității haotice, spirit deschis spre viață, care tinde să îmbrățișeze toate școlile literare, „începând cu simbolismul și naturalismul. El luptă pentru învierea spiritului căutător, pentru o conștientizare clară a epocii noastre, pentru a descoperi noi perspective ale lumii exterioare și interioare, demne de acele perspective pe care în fiecare zi le descoperă savanții, făcând minuni cu ajutorul lor”.

În cele din urmă, eseu *Spiritul nou și poezii* descoperă tendința magistrală a esteticii lui G. Apollinaire: relația dintre artă și viață (creație și natură), combinarea libertății cu ordinea (sobrietatea) / regula și refuzul estetismului. Interesul nostru însă a fost să urmărim, pornind de la G. Apollinaire, un algoritm al afirmării și fixării noului, al tranziției spre o conștiință literară nouă [12]: de la expirarea / irosirea / epuizarea energiei vitale a unei estetici,

inadecvate noului context – prin nihilism – spre un echilibru al lucrurilor.

Referințe bibliografice

1. Эренбург, Илья. *О Гийоме Аполлинере*. В: Москва, 1965, № 7, стр. 155-159.
2. Кокто, Жан. *Портреты-воспоминания: эссе*. Перевод В. Кадышева и Н. Малевич. Предисловие и комментарии В. Кадышева. Москва: Издательство «Известия», 1985, стр. 28-37.
3. Агюлон, Морис. *1789. Судьба революции*. В: *Курьер*, апрель 1989, стр. 17-22.
4. Hobsbawm, Eric. *Era revoluției 1789-1848*. Traducere din engl. de Radu Săndulescu. Chișinău: Cartier, 2002; Hobsbawm, Eric. *Era capitalului 1848-1875*. Traducere din engl. de Florin Sicoie și Andreea Condruș. Chișinău: Cartier, 2002; Hobsbawm, Eric. *Era imperiului 1875-1914*. Traducere din engleză de Florin Sicoie. Chișinău: Cartier, 2002.
5. *Omul secolului XX*. Volum coordonat de Ute Frevert și Heinz-Gerhard Haupt. Traducere din limba germ. de Maria-Magdalena Angheliescu. – Iași: Polirom, 2002.
6. Балашов, Виктор. *Аполлинер*. В: *Краткая литературная энциклопедия*. Т. 1 («Аарне-Гаврилов»). Москва: Государственное Научное Издательство «Советская Энциклопедия», 1962, стр. 253-254.
7. Apollinaire, Guillaume. *Scrieri alese*. Ediție alcătuită și îngrijită, cuvânt-înainte de V. Nicolăescu. București: Editura Univers, 1971.
8. Аполлинер, Гийом. *Стихи*. Перевод М.П. Кудинова. Москва: Издательство «Наука», 1967.
9. Diviš, Vladimír. *Appollinaire: Chronik eines Dichterlebens*. Praha: Artia, 1966.
10. Аполлинер, Гийом. *Новое сознание и поэмы*. Перевод В. Козового, комментарий и краткая справка об авторе Ю. Гинзбург. В: *Писатели Франции о литературе*. Сборник статей. Москва: Издательство «Прогресс», 1978, стр. 53-62.
11. Sullivan, Dennis G. *On Time and Poetry: A Reading of Apollinaire*. In: *Modern Language Notes*, 1973 V. 88, nr. 4, p. 811-837.
12. Pavlicencu, Sergiu. *Tranziția în literatură. Studiu micromonografic*. Chișinău: CEP USM, 2001.